

МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 373.61

Юрій Вологін, викладач Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкривається актуальна проблема менеджменту в системі безперервної освіти, соціально-психологічне визначення особистості в управлінській діяльності. Досліджується питання етикету менеджменту в діловому спілкуванні.

Ключові слова: менеджмент, управління, освіта, психологія, етика менеджменту, історичний розвиток.
Літ. 18.

Актуальність проблеми. У кожній країні бізнес, а отже, і менеджмент має своє “національне обличчя”, свої відмінні риси, багато в чому продиктовані психологією і менталітетом народу і його національними традиціями. У перехідних до ринку умовах модель українського менеджменту тільки формується, тому вивчення досвіду управління, його досягнень в інших країнах необхідне і корисне. Моделі національного менеджменту – японського, північноамериканського, західноєвропейського, латиноамериканського – в умовах інтернаціоналізації економічних зв'язків “зближуються”, поступово втрачають свою специфіку, а теоретики і практики менеджменту різних країн взаємно збагачуються ідеями, найбільш продуктивними методами керівництва, формами і засобами управління [1].

Інтеграція України у світову економіку обумовлює збагачення вітчизняної моделі управління раціональними елементами моделей менеджменту розвинених країн. Звичайно, при цьому варто враховувати специфіку соціально-економічного розвитку України, а також психологічні особливості українців [4, 28].

Дедуктивно-системний психологічний аналіз менеджменту в освіті та його конкретизація в особистісно-діяльнісному підході диктують необхідність спочатку визначити соціально-психологічну структуру особистості, а потім – структуру особистості менеджера освіти, психологічні вимоги до менеджера освіти, які висуває перед ним управлінська діяльність [15].

Аналіз останніх публікацій. Особистість як об'єкт і предмет психологічного, соціально-психологічного вивчення досліджувалася такими вченими: Б.Г. Ананьєвим, О.Г. Асмоловим, Л.І. Божович, О.О. Бодальовим, Л.С. Виготським, О.М. Леонтьєвим, С.Л. Рубінштейном, О.Г. Ковальовим, Л. Севом, Б.Ф. Ломовим, Ж. Піаже, Г.С. Костюком, К. Левіном, К.К. Платановим, Е. Фроммом, У. Джемсом, Г. Олпортом, А. Маслоу, В. Франклом, Дж. Фреймен [18], Р. Мейлем,

З. Фрейдом, К. Юнгом, А. Адлером та багатьма іншими.

Мета статті. Розкрити основні аспекти розвитку менеджменту як науки управління в нинішніх умовах ринкової економіки, та розкрити основні категорії менеджменту в системі психології менеджменту в освіті управління.

Виклад основного матеріалу. Висвітлення менеджменту в освіті як соціальної діяльності передбачає розуміння соціальної діяльності як виконання суб'єктом (суспільством, групою, особистістю) історично конкретних суспільних функцій, що є необхідними для існування та розвитку суспільної системи, відзначає Л.П. Буєва [2, 3]. Система освіти та система управління в освіті є зовнішніми організаційними основами менеджменту в освіті.

Для психологічного аналізу важливо визначити, що являє собою суб'єкт, об'єкт, мета як очікуваний результат менеджменту в освіті. Причому діяльність тут розглядається, по-перше, як процес подолання труднощів, вирішення проблем і завдань, засіб їх розв'язання [13].

Слід відзначити, що діяльність менеджера в освіті спрямована на розвиток духовних і виробничих, частково, матеріальних цінностей. Духовна цінність – це духовний світ особистості, що є кінцевою педагогічною метою менеджменту, а матеріальні цінності можуть бути продуктом виробничої діяльності в системі безперервної освіти (шкільні комбінати, школи із ухилом трудового навчання, професійно-технічні училища, коледжі), які навчають, виховують і розвивають особистість до виробничо-господарської діяльності.

Однак і сьогодні проблема визначення особистості, її структури, рушійних сил розвитку є, безумовно, актуальною і вирішується по-різному в традиціях різних наукових теорій і шкіл. У нашому дослідженні не ставилося завдання всебічного аналізу феномену особистості, ми обмежилися розглядом особистості менеджера освіти у зв'язку з виконанням функцій і ролей, які

МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

зумовлені метою і змістом управлінської праці певних професійних посад менеджменту в освіті.

Порівняймо насамперед поняття “управління” і “менеджмент”.

Управління – у психології – свідомий і цілеспрямований процес впливу на свідомість і поведінку окремих індивідів або членів групи, колективу, організації для підвищення організованості та ефективності їхньої спільної діяльності.

Ефективність управління виявляється у створенні в соціальній групі позитивного психологічного клімату, спрямованого на зміцнення згуртованості колективу, зростання задоволення його членів своєю діяльністю [12, 22].

Категорія “Менеджмент” має свою специфіку складових основним компонентом якого є люди, які займають певні професійно-посадові позиції в структурі відповідної організації чи колективу людей в яких здійснюється управління їх діяльністю, а саме:

1. Управління виробництвом засобами спеціальних методів планування, регулювання і контролю господарської діяльності для підвищення її ефективності.

2. Специфічний орган функціонуючого підприємства, який представляє його керівництво.

3. Об'єднання менеджерів, яке може мати формальний і неформальний характер.

Як бачимо, суть основного визначення поняття “менеджмент” і психологічного поняття “управління” одна й та сама: ефективне управління людьми і виробництвом. А якщо до поняття “управління” додати слова “в умовах ринкової економіки”, то ці обидва поняття і стають практично тотожними.

Порівняймо також поняття “менеджер” і “керівник”.

Менеджер – людина, яка організовує конкретну роботу певного числа працівників, керуючись сучасними методами. Менеджери працюють на всіх рівнях управління фірмою, де виділені структурні підрозділи [7, 23].

Керівник – особа, на яку офіційно покладені функції управління колективом і організації його діяльності. Керівник несе юридичну відповідальність за функціонування групи (колективу) перед вищою інстанцією і має певні строги можливості санкціонування – покарання і заохочування підлеглих з метою впливу на їхню виробничу (наукову, творчу тощо) активність. На відміну від лідера керівник наділений формально регламентованими правами й обов'язками, а також представляє групу (колектив) в інших організаціях [8].

Отже, менеджер, якщо адаптувати це поняття стосовно до наших і теперішніх умов, – це керівник структурного підрозділу в умовах ринкової економіки. Традиційно керівників такого рангу у нас називали середньою ланкою управління. До них відносили завідуючих відділів, начальників цехів, старших майстрів (начальників дільниць), керівників структурно виділених бригад, секторів, лабораторій тощо. Напевно, до менеджерів можна також віднести і керівників, які не мають безпосередньо підлеглих у юридичному розумінні цього слова, але відповідають за певну ділянку роботи із виходом на зовнішнє управління (різного роду адміністратори тощо) або з частковим керівництвом підлеглими людьми (наприклад, керівники наукових тем). Таким чином можна стверджувати, що для менеджменту в освіті особистісний підхід – це особистісно-діяльнісний підхід, коли особистість і управлінська діяльність перебувають у взаємопроникненні. Певною мірою можна стверджувати, що ця діяльність надає значущого змістовірного впливу на особистість її суб'єкта, об'єкта, результат, відзначає О.М. Леонтьєв в [11]. Таким чином психологічний аналіз управлінської діяльності менеджера освіти, слід органічно поєднувати (не просто додавати) особистість і діяльність у їх внутрішньому, а не зовнішньому психологічному розумінні.

Однак ми досліджуємо психологію менеджменту як феномен управління, і тому аналіз і рекомендації стосуватимуться й осіб, які перебувають на вищому щаблі управлінської діяльності – перших керівників та їх заступників.

Порівняльний аналіз понять “управління” і “менеджмент”, а також “керівник” і “менеджер” зроблений з метою обґрунтування права на використання вітчизняних даних з питань психології управління для психології менеджменту [10, 22 – 24].

Для психологічного аналізу важливо визначити, що являє собою суб'єкт, об'єкт, мета як очікуваний результат менеджменту в освіті. Причому діяльність тут розглядається, по-перше, як процес подолання труднощів, вирішення проблем і завдань, засіб їх розв'язання [13, 9]. Крім того, діяльність менеджера в освіті спрямована на розвиток переважно духовних і виробничих, частково, матеріальних цінностей. Духовна цінність – це духовний світ особистості, що є кінцевою педагогічною метою менеджменту, а матеріальні цінності можуть бути продуктом виробничої діяльності профтехучилищ, деяких шкіл (як і матеріальні об'єкти, створення яких повинно сприяти навчанню, вихованню, розвитку особистості дитини, самоактуалізації педагога,

МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

керівника). Система управління освітою – це ієрархічно побудована соціальна організація, яку в психології управління розуміють як “соціальний інститут, сформований для досягнення певних цілей і наділений у зв’язку з цим ресурсами, правами і обов’язками, що в цілому визначають структуру і зміст функцій організацій [17, 97]. Треба зазначити, що кожний рівень (“поверх”) організації є підсистемою загальної системи управління в освіті. Як було показано вище, починаючи з районного відділу освіти, кожний ієрархічний поверх має на меті управління нижчими поверхами, а вуз, школа і дошкільний заклад, заклад післядипломної освіти реалізують безпосередньо місію освіти щодо навчання, виховання, розвитку особистості, формування фахівця, підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів.

Згідно з методологією системного підходу, кожна підсистема як елемент загальної системи має свої специфічні особливості, які не тотожні всій системі, але у своєму поєднанні (ансамблі) дають нову, системну якість. Ми повністю погоджуємося з А.В. Філіповим, який стверджує, що найважливішим компонентом системи управління є люди, які займають певні професійно-посадові позиції в структурі організації [17, 98]. Це твердження стосується системи управління взагалі. Однак, якщо ми застосовуємо це методологічне положення до менеджменту в освіті (як це здійснено під час аналізу об’єктів і суб’єктів управління в освіті), то можна стверджувати, що людина, особистість є не просто найважливішим компонентом, а системотвірним чинником всієї системи освіти, управління нею і психології менеджменту в освіті [5].

Лише особистість може виховати особистість, за К.Д. Ушинським [14]; про *особистість менеджерів освіти* (керівників), які керують педагогічними колективами і створюють сприятливі соціально-психологічні умови для розвитку особистості педагогів, а через них – студентів. Гуманістична пронизаність усієї системи управління освітою дає підстави розглядати її як підсистему загальної системи освіти, яка, у свою чергу, є підсистемою суспільства як найбільшої соціальної системи. Таким чином, особистість (студента, педагога, менеджера) – це не тільки найвища цінність суспільства (згідно зі ст. 3 Конституції України від 28 червня 1996 року), а її розвиток – не тільки місія управління в освіті, а й системотвірним, центральним чинником менеджменту (керівництва) в освіті [15, 6].

Менеджмент у загальному вигляді можна

визначити як систему економічного управління виробництвом, що включає сукупність принципів, методів, форм і прийомів управління. Власне, до менеджменту відносять теорію управління і практичні зразки ефективного керівництва. Обидві частини мають справу з управлінням як з комплексним і конкретним явищем. Управління – це процес вироблення і здійснення управлінських впливів. Вироблення управлінських впливів включає збір, передачу й обробку необхідної інформації, прийняття рішень. Здійснення управлінських впливів охоплює передачу управлінських рішень і у разі необхідності перетворення їх у форму, що безпосередньо сприймається об’єктом управління. Менеджмент у всіх своїх рішеннях керується економічними міркуваннями. Тому будь-яка дія менеджменту має економічний характер.

Отже сучасний менеджмент – це складне соціально-економічне, інформаційне та організаційно-технологічне явище, процес діяльності, що має справу зі зміною стану, якостей об’єкта управління. Він містить знання, уміння, навички, прийоми, мотивацію тощо. Тобто, сучасний менеджмент містить все те, що входить в поняття соціальних та людських технологій [16, 15].

Дальше слід відзначити, що головною функцією менеджменту є ділове спілкування керуючої системи із керованою або керівника (менеджера) із підлеглими. Ділове спілкування має історичний характер і на різних етапах історичного розвитку регулювалося існуючими в тім чи іншій суспільстві етичними нормами. У них виражені представлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, правильність і неправильність поведінки. У перекладі з давньогрецької мови етика означає звичай, вдачу.

У залежності від того, як людина розуміє моральні норми, який зміст у них вкладає й у якому ступені враховує в спілкуванні, вона може полегшити ділове спілкування, зробити його ефективним, досягти поставлених цілей, чи сильно утруднити це спілкування. Оскільки в діловому спілкуванні люди прагнуть досягти не тільки загальних, але й значимих особистих цілей, то в ділових відносинах особливу актуальність має так зване золоте правило етики, яке ще висловив Конфуцій: “Не роби іншому того, чого не хочеш собі”. Це правило є моральним регулятором ділових відносин, який перешкоджає безмежному егоїзму в партнерських відносинах.

Етика ділових відносин в менеджменті освіти ґрунтується на таких правилах і нормах поведінки, які розвивають співробітництво,

МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

зміцнюють ділові відносини, координують чи навіть гармонізують інтереси. Конкретним вираженням цього є зміцнення взаємної довіри, відкритість намірів і дій. Однак утілити на практиці етичні принципи зовсім не просто. У системі освіти, яка надає свободу дій її учасникам, постає питання яким чином вплинути на учнів чи студентів. Щоб прищепити їм самовиховання, вироблення етикету ділового спілкування який є основою кожного педагога, вчителя до підлеглого учня.

Висновки. Таким чином, зміст системно-структурного аналізу менеджменту в освіті, здійсненого в соціально-психологічному аспекті, визначається через особистісно-діяльнісний підхід. Суть цього підходу полягає в такому:

- управлінська діяльність менеджера освіти розглядається як особистісно орієнтована праця;
- системотвірним чинником, головною фігурою менеджменту в освіті як цілісної системи є особистість студента;

- ціле твірними чинниками підсистем у системі управління освітою визначаються особистість педагога, особистість керівника педагогічного колективу, особистість керівника установи освіти. Адже розвиток цих особистостей щодо вимог суспільства є передумовою соціального розвитку особистості дитини;

- особистість розглядається не загалом, а в її професійно-управлінській діяльності;

- особистість створює управлінську діяльність і водночас формується в ній, визначається взаємопроникнення особистості в діяльність і діяльності в особистість;

- на кожному рівні управління освітою як підсистемі зміст і структура професійно-посадових функцій є похідними від структури, психологічних закономірностей становлення та розвитку тієї особистості, яка є метою;

- особистісно-діяльнісний підхід доцільно покласти в процес розробки та структуру психологічних вимог до менеджера освіти як професіонала-управлінця, побудови психограми, акмеограми менеджера освіти;

- особистісно-діяльнісний підхід є продуктивним принципом для розробки шляхів професійного становлення навчання і підвищення кваліфікації менеджерів освіти, передбачає розгляд цього навчання як удосконалення розвитку особистості;

- продуктивним також є розгляд на основі особистісно-діяльнісного підходу критеріїв оцінки роботи менеджерів освіти із застосуванням аналізу впливів цієї діяльності на розв'язання завдань, пов'язаних із створенням відповідних умов для самоактуалізації особистості [6].

Психологія менеджменту в освіті зобов'язана своїм існуванням об'єктивним вимогам практики управління освітянськими закладами (установами), в яких поєднується особистість (керівника, педагога, учні, студента) з управлінням як трудовою діяльністю, процесом, системою. Тому одним з основних методологічних принципів, що реалізують системний підхід щодо менеджменту в освіті, є принцип особистісно-діяльнісного підходу, основною суттю якого є необхідність поєднання особистості та діяльності в процесі аналізу всіх аспектів психології педагогічного менеджменту.

Проведений аналіз менеджерів освіти дає підставу стверджувати, що частина працюючих працівників має низький рівень професійно важливих якостей, а це свідчить про необхідність більшої психологічної обґрунтованості щодо вибору людей на посаду менеджера освіти. Крім цього, це дає підставу для конкретної роботи з корекції визначених недоліків, подальшого розвитку психолого-управлінських здібностей менеджерів освіти в процесі підвищення кваліфікації.

1. Буева Л.П. Деятельность как объект социальной психологии // *Методологические проблемы социальной психологии*. – М.: Наука, 1975. – С. 45 – 62.

2. Буева Л.П. Человек: деятельность и общение. – М.: Мысль, 1978. – 216 с.

3. *Возрастные возможности усвоения знаний (младшие классы школы)* / Пол ред. Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1966. – 360 с.

4. Єрмоленко М.М., Єрохін С.А., Стороженко О.А. Менеджмент: Навч. посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмоленко. – К.: Національна академія управління, 2006. – 656 с.

5. Коломійський Н.Л. Особистість і системоутворюючий фактор гуманізації управління освіти // Між нар. семінар з гуманіст. психології та педагогіки (Рівне, 15 – 17 червня 1998 р.). – Рівне: Ліста, 1998. – С. 45 – 46.

6. Коломійський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): [Монографія]. – К.: МАПУП, 2000. – 286 с. – Бібліогр.: С. 260 – 283.

7. Кокотлицкий В.А., Филина А.Й. Маркетинг, рынок, финансы: Терминолог. словарь справочник. – К.: ИМЭКС, 1992. – 184 с.

8. *Краткий психологический словарь* / Сост. Л.А. Карпенко; Под общ. ред. Л.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. – С. 310.

9. Китов А.И. Психология хозяйственного управления. – М.: Профиздат., 1984. – 248 с.

10. Лозниця В.С. Психологія менеджменту: Навч. посібник. – К.: ТОВ "УВПК ЕскОб", 2000. – 512 с.

11. Леонтьев О.М. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.

12. Психологічний словник / За ред. В.І. Войтка. – К.: Вища шк., 1982. – С. 198.

ХІД І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ОСНОВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

13. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Психология человека: Введение в психологию субъективности: Учеб. пособие для вузов. – М.: Школа – Пресс, 1991. – 223 с.

14. Ушинский К.Д. Выбранные педагогические творения: У 2 т.: Пер. с рос. – К.: Рад. шк., 1983. – Т. 1. – 488 с. – Т. 2. – 360 с.

15. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе. – М.: Педагогика, 1989. – 208 с.

16. В.Г. Федоренко, О.М. Діденко, Є.В. Бондаренко,

О.Ф. Іткін, О.М. Панько, В.І. Анін, Ю.Б. Пінчук. Основи менеджменту. / За науковою ред. проф. В.Г. Федоренка – К.: Алерта, 2007. – 420 с.

17. Филиппов А.В. Методология психологического анализа управленческой деятельности // Методология инженерной психологии, психологии труда и управления. – М.: Наука, 1981. – С. 96 – 109.

18. Фрейдимен Дж., Фрейгер Р. Теория і практика лично-ориентированой психологии. – М. – 431 с.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2011

УДК 378.124

Наталія Примаченко, здобувач, викладач

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ХІД І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ОСНОВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті стисло висвітлено експериментальний аналіз проведеного дослідження на тему формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій у процесі навчання основ підприємництва, розкрито періоди проведення дослідження та отримані результати доцільності використання даної роботи в навчальному процесі.

Табл. 6. Рис. 3. Літ. 15.

Постановка проблеми. Дослідно-експериментальна перевірка ефективності формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій мала на меті підтвердити висунуту гіпотезу, яка полягала у припущенні, що маркетингова культура у майбутніх вчителів технологій у процесі навчання основ підприємництва стане більш ефективним за умов: спрямованості змісту професійної освіти на формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій у процесі навчання основ підприємництва шляхом розробки спецкурсу та введення в дисципліни маркетингу тем культурно-толерантного спрямованого циклу й застосування інтерактивних методів їхнього навчання та виховання; введення у виховний план розділу етикет ділового спілкування; проведення кураторами циклу виховних годин культури людських стосунків; залучення студентів до спеціально організованого етикету добра як вищої моральної цінності, розвитку основних засад людяності стосунків, поваги та доброзичливості. Ці процеси в кінцевому результаті повинні сформувати новий тип людини-культури до сучасної ринкової економіки на високих моральних засадах (О. Вишневський [1], М. Вачевський [2], В. Здоровенко [6], І. Зязюн [7], О. Шпак [15] та інші вчені.

Аналіз останніх публікацій відомих вітчизняних педагогів та філософів (О. Вишневського [1],

М. Вачевського [2], В. Грищенко [4], В. Здоровенка [6], В. Мадзігона [9], Ю. Пелеха [10], Я. Радевич-Винницького [14], О. Шпака [15] свідчить, що культура і мораль, виховання, етика спілкування, професійна компетенція – філософські поняття, які охоплюють широке коло явищ суспільного життя. Їх зміст в сучасних ринкових відносинах із гострою конкуренцією, складає різноманітна людська діяльність, що вимагає від маркетологів, підприємців високої духовності і культури.

Мета статті. Цілі експериментального дослідження передбачали перевірку висунутої гіпотези, обґрунтування теоретичних висновків стосовно якості проведених занять на основі розроблених автором навчальних програм, посібників, підручників, монографій, якості та характеристики формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій у процесі навчання основ підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Педагогічний експеримент став логічним продовженням наших теоретичних досліджень, головним засобом перевірки їх достовірності, оцінки ефективності й практичної значущості обґрунтованої нами навчально-виховної програми формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій у процесі навчання основ підприємництва.

Організація експериментальної роботи на формуальному етапі дослідження включала: вибір експериментальної і контрольної груп;